

INCOME

Skrb za vodo

Učinkovito upravljanje onesnaženih vodonosnikov - povezava postopkov za odkrivanje in nadzor virov onesnaženja ter ukrepov za izboljšanje stanja

Zabeležka 2. delavnice projekta INCOME: »Kmetovanje in vodovarstveni prostor – kako premostiti navzkrižje interesov?«

Ljubljana, 10.2.2011

Zabeležka 2. delavnice projekta INCOME z naslovom »Kmetovanje in vodovarstveni prostor – kako premostiti navzkrižje interesov?«

V četrtek, 27. 1. 2011, je v prostorih JP VODOVOD-KANALIZACIJA d. o. o. potekala druga INCOME delavnica z naslovom »Kmetovanje in vodovarstveni prostor – kako premostiti navzkrižje interesov?«. Namen tokratnega srečanja je bil soočiti velikokrat nasprotujoča si mnenja kmetovalcev, strokovnih institucij, lokalnih skupnosti, državnih institucij in upravljavcev vodovodov, obravnavati učinkovitost in sprejemljivost predlaganih ukrepov Slovenskega okoljskega programa (SKOP) tudi na vodovarstvenih območjih, ter ob hkratnem upoštevanju interesov in značilnosti tako kmetovanja kot vodovarstvenega prostora najti konstruktivne odgovore in rešitve, ki bi omogočile sočasno ohranitev kmetovanja in dejavnosti oskrbe s pitno vodo. Projekt INCOME poteka na območju vodnih virov Ljubljanskega polja in Barja, a mnenja udeležencev so se nanašala tudi na izkušnje iz drugih okolij. Delavnica je potekala od 9. – 13. ure, udeležilo pa se je 38 udeležencev.

Za strokoven uvod v delavnico je poskrbel mag. Joerg Prestor iz Geološkega zavoda Slovenije, ki je predstavil današnjo kmetijsko rabo tal in onesnaževala, katerih vir je tudi kmetijska raba. V svoji predstavitvi je ocenil, kolikšen je lahko presežek nitratov in pesticidov v g/ha, da se v prihodnje pri infiltraciji 625L/m²/leto lahko izognemo pojavljanju onesnaževal iz vrst pesticidov oziroma povečevanju koncentracij onesnaževal iz vrst hranil nad dovoljene ali priporočene v podzemni vodi. Dotaknil se je prostorskega načrta MOL, ki na vodovarstvenih območjih (VVO) z oznako I in IIA predvideva trajno kmetijsko rabo zemljišč, kamor urbanizacija ne bi smela poseči. Kljub temu je ugotovljeno, da je v izvedbenem prostorskem načrtu MOL-a kar 1.083,1 ha kmetijskih zemljišč, tako na VVO kot izven njih, ki se jim spreminja namembnost, čeprav večino izmed njih predstavljajo kmetijska zemljišča najboljše kakovosti.

Udeleženci so delo nadaljevali v štirih projektnih skupinah in v štirih sklopih.

1.SKLOP

Povzetek razprave o učinkovitosti, sprejemljivosti in možnosti nadzora ukrepov, ki jih poznamo iz SKOP-a, tudi na VVO

Udeleženci so obravnavali ukrepe SKOP-a z vidika njihove morebitne učinkovitosti tudi na VVO, ter tudi ukrepe, povzete po »FAL Maßnahmen zur Reduzierung von Stickstoffeinträgen in Gewässer - eine wasserschutzorientierte Landwirtschaft zur Umsetzung der Wasserrahmenrichtlinie«.

Med ukrepi, ki so jih udeleženci obravnavani, so bili prepoznani kot učinkoviti:

- zmanjševanje vnosa dušika,
- prepoved uporabe blata čistilnih naprav,
- gnojenje na osnovi gnojilnega načrta,
- izobraževanje,
- vodenje evidence o uporabi fitofarmaceutskih sredstev (FFS),

- prepoved uporabe mineralnih gnojil in FFS,
- uporaba FFS na podlagi prognoze, (kritika: prognoz ni)
- opustitev njivskih površin,
- ekološko kmetovanje,
- vmesni posevek z običajnim (zgodnjim) oranjem,
- obvezen celoletni zeleni pokrov,
- upravljanje gnojenja z organskimi gnojili.

Med neučinkovite ukrepe so udeleženci uvrstili obvezen petletni ali triletni kolobar, prav tako pa je po mnenju sodelujočih na delavnici glede na običajne vremenske razmere nesmiselno razmišljati o podaljšanju rokov za prepoved gnojenja z organskimi gnojili in obvezno pokritostjo tal s prezimnimi poljščinami.

Med obravnavane ukrepe, ki so jih udeleženci prepoznali kot nesprejemljive, pa se uvrščajo:

- popolna opustitev njivskih površin,
- dvoletna praha,
- vmesni posevek, ki je odporen na zimo,
- zgodnje oranje,
- kolobarjenje (3 in več letno),
- absolutna prepoved mineralnih gnojil in FFS.

Nadzor je po mnenju udeležencev izvedljiv, a le do določene mere, vprašanje pa je tudi, ali se izvaja. Nekatere ukrepe (npr. količino uporabe mineralnih gnojil) je težko nadzirati. Nadzor ekološkega kmetovanja je možen.

Vloga nadzora je večplastna in ni usmerjena zgolj v iskanje tistih, ki ravnajo v nasprotju s predpisi. Rezultati nadzora (op.: ki ni inšpekcijski) kmetom služijo kot informacije, na osnovi katerih se izvajajo pravilni ukrepi (npr. pripravljajo gnojilni načrti).

Razpravljavci se niso mogli izogniti vprašanju nadomestil za izpad dohodka kmetom. Izpostavljen je bil primer kmetovalca, ki ima obdelovalno zemljo na VVO I. Zakonodaja prepoveduje uporabo FFS in kmetovalec prepoved spoštuje, zato je na tem območju travnik in posledično nastaja izpad prihodka. Kmet pričakuje sistemsko rešitev. Upravljavci vodovodnih sistemov, z zakonodajo zavezani k izplačilu nadomestil, so po nepotrebnem v konfliktu s kmeti, istočasno pa nimajo finančnega vira za izplačilo, ker metodologija za oblikovanje cen tega ne dopušča. Predlagan je razmislek o možnosti izplačila nadomestil iz vodnih povračil.

Glavni namen kmetijstva je pridelava hrane. Javnost zahteva, da se kmetovalce strogo nadzoruje, saj se je ustvarilo mnenje, da ravnajo v nasprotju s pravili. Nadzor kaže, da ni tako in da si kmetje zaslužijo več zaupanja. Z ozaveščanjem in informiranjem javnosti je potrebno vzpostaviti drugačen odnos do kmetovalcev.

2. SKLOP

Ali je sedanji način rabe kmetijskih zemljišč na VVO z vidika kakovosti podzemnih voda in istočasno z vidika vzdržljivosti kmetijstva sprejemljiv?

Z vidika onesnaževanja kakovosti podzemnih voda iz kmetijstva se na splošno ugotavlja trend izboljšanja. Udeleženci delavnice pa so se strinjali, da je sedanji način ureditve usmerjanja kmetovanja na VVO s poudarkom na VVO I in VVI IIA z vidika kmetovanja nesprejemljiv, saj je generalni paket enakih ali podobnih ukrepov na vseh VVO I v RS neracionalen in tudi ni povsem izvedljiv. Trenutne določbe zakonodaje (op.: Uredb o VVO) ne omogočajo normalne kmetijske pridelave, omejitve so prestroge in nedorečene, način kmetovanja ni dovolj natančno določen. Pri omejitvah je kmetom vedno treba ponuditi tudi alternativne rešitve, ki jih kmetje trenutno nimajo. Treba bi bilo definirati specifični nabor ukrepov grede na različne naravne danosti (višina padavin in razredčitve onesnaževal, vrsta tal, itd.). Stroka mora definirati, kaj je primer dobre prakse za določeno območje (in ne zgolj, kaj je dobra praksa na splošno). Kmetje potrebujejo konkreten model, vzporedno pa tudi ureditev nadomestil oziroma subvencij za izpad dohodka, ki so pogoj za ekološko sprejemljivo kmetijstvo. Sedanji koncept nadomestil je namreč neustrezen. Smiselno se je zgledovati po izkušnjah iz tujine, a ker izkušnje niso vedno neposredno prenosljive v naše okolje, obstajajo resni dvomi, zato je ob zgledovanju po tujini potreben temeljit premislek. Treba je definirati celoten sistem, vključno s tehnologijo, ki jo zahteva določena oblika kmetovanja. Potrebne so komasacije zemljišč na VVO, ki naj bodo usmerjene v ekološko kmetovanje. Udeleženci si želijo predvsem prostovoljnega pristopa kmetovalcev, vsi pa se zavedajo, da gre za dolgoročen proces, ki v veliki meri temelji na zaupanju.

Na katerih območjih ugotavljate ali predvidevate (glede na vrsto kmetijske dejavnosti, naravnih danosti, dosedanje delo strokovnih služb) večje ali manjše vplive na podzemno vodo?

Večji vplivi so zaznavni na območjih, kjer so tla (prst) plitva, kjer je podzemna voda plitvo pod površino, na kraških tleh in tam, kjer je kmetijska praksa dolga leta temeljila na monokulturi (koruza na Dravskem polju); kjer pa je prisoten kolobar, je spiranje onesnaževal manjše. Občasno se zaradi nepravilne rabe lahko onesnaženje pojavi kjerkoli. Vplivi so na letnem nivoju močno odvisni od količine padavin. Način kmetijske pridelave se ne prilagaja naravnim danostim, predvsem zato, ker ni alternative oziroma je način pridelave tradicionalno vezan na razpoložljiva zemljišča in na razpoložljivo delovno silo.

Ali so predlagani ukrepi SKOP-a prava in tudi zadostna rešitev za stabilnost kmetovanja na VVO ob vzporedni ohranitvi kakovosti okolja?

Predlagani ukrepi SKOP-a so usmerjeni v varovanje okolja ob vzdržnosti kmetijstva, a niso zadostna rešitev, saj vključitev vanje temelji na prostovoljni bazi, kmetovanje na VVO pa naj bi obvezno sledilo ukrepom, ki naj bi bili predpisani. Ukrepi SKOP-a niso usmerjeni neposredno v varovanje voda, res pa je, da imajo nekateri med njimi večji, drugi pa manjši učinek tudi na vode. Zaradi tega je pomembno, da se obstoječe ukrepe SKOP-a posebej ocenjuje tudi glede učinkov na vodo, tiste z večjimi učinki pa se bolj spodbuja na VVO.

Mnenje kmetovalca, ki ima tradicijo ekološkega kmetovanja je, da je ekološko kmetovanje možno. Od drugih kmetov prav izkušen ekološki kmetovalec pričakuje večjo prostovoljno usmeritev v ekološko kmetovanje. Ekološko kmetovanje pa potrebuje namakanje, dovoz s cisternami je namreč predraga rešitev.

Po mnenju stroke je fertigacija, to je namakanje ob kontroliranem dodajanju hranil, ustrezen pristop za uporabo na VVO. S tega stališča je smiselno preučiti možnost, da bi se določeno namakanje v VVO omogočilo za tiste, ki kmetujejo na ekološki način.

3. SKLOP

Vloga kmetovanja v vodovarstvenem prostoru

Po mnenju udeležencev delavnice mora kmetovanje v vodovarstvenem prostoru (VVOI in IIA) ostati prevladujoča dejavnost, ker ima vlogo ohranjanja naravne in kulturne krajine in vlogo oskrbovalca prebivalcev s hrano, ki je pridelana lokalno. Z vodovarstvenim prostorom je potrebno gospodariti in obenem preprečiti, da se rabi negospodarno oziroma se zarašča ter postane divje odlagališče. Kmetovanje je v okviru dogovorjenih, jasnih in izvedljivih modelov način varovanja vodovarstvenega prostora pred urbanizacijo.

Vloga države, lokalne skupnosti, stroke in kmetovalcev pri ohranjanju kakovostnega stanja podzemne vode

Na državnem nivoju je treba vzpostaviti ustrezno zakonodajo, ki bo omogočala vzpostavitev določenih modelov kmetovanja, nadzor, nadomestila in učinkovite sankcije. Politični vpliv se mora umakniti strokovnemu, potrebno je intenzivnejše sodelovanje med ministrstvi in organi v njihovi sestavi. Izobraževanje kmetov naj bi postalo obvezno. Država mora pokazati večji interes za sodelovanje pri urejanju nadomestnih zemljišč. Posodobiti pa je treba tudi mrežo nadzora nad kakovostjo pitne vode in izpustiti nerelevantna mesta.

Lokalne skupnosti imajo največjo vlogo usmerjanja rabe prostora v svojem okolju. Veliko lahko storijo s pravilnim prostorskim načrtovanjem in dolgoročnim načrtovanjem varne oskrbe s pitno vodo (združevanje manjših sistemov v večje), prav tako z ozaveščanjem in informiranjem. Analize tal, ki jih npr. izvaja MOL, se izkazujejo kot dobra izkušnja in osnova za pripravo načrtov gnojenja, imajo pa tudi vlogo moralne spodbude, ko rezultati pokažejo ustrezen učinek (npr. ekonomski učinek ali ko neskladnosti ni). Po mnenju nekaterih udeležencev bi morala lokalna skupnost pri sedanji ureditvi prevzeti vlogo nosilca oziroma stičišča problemov in rešitev zanje. Prenos urejanja zakonodajnega okvira na državni nivo še ni razbremenil lokalne skupnosti odgovornosti za okolje. Ni mogoče pričakovati, da se bodo na državnem nivoju reševale lokalne težave in da se bodo prepoznavale kritične situacije, zato je vloga lokalne skupnosti med drugim tudi v tem, da poskrbi, da formalno postavljene določbe iz zakonodaje zaživijo na terenu. Ker voda in tudi oskrba s pitno vodo ne poznata občinskih meja, so po mnenju nekaterih udeležencev morebitni nosilci nalog, ki bi dolgoročno pravilneje usmerjale kmetijstvo, regije, pa tudi združenja občin. Vloga lokalne skupnosti je tudi intenzivno sodelovanje pri postopkih komasacije zemljišč ali odkupu zemljišč, kjer je to smiselno in možno. Lokalna skupnost pa ima tudi možnost spodbujati prodajo proizvedene hrane na VVO na lokalnem trgu (šole, vrtci), s čimer bi spodbudili samooskrbo občine z zdravo hrano.

Od strokovnih institucij se pričakuje jasno postavitve modelov in kriterijev, ki bi določali, kaj je na VVO dovoljeno in kaj ne. Prenos specifičnega znanja v Sloveniji ni zadosten, eden od vzrokov za to pa je tudi preobremenjenost kmetijske stroke s terena zaradi administrativnega dela. Naloga stroke je ozaveščanje in prenos znanj, podpora in svetovanje pri uporabi specifičnih modelov kmetovanja, ki so za kmeta novi ter pomoč pri odločitvah. Vloga stroke s terena je trenutno premajhna in ni dovolj vključena v odločevalske postopke.

Prevladalo je mnenje, da bodo kmetovalci upoštevali z zakonodajo vzpostavljene režime, če bodo ti strokovni in stimulatívni. Kmetovalci morajo videti svojo dejavnost na VVO kot perspektívno, današnje razmere pa tega ne podpirajo. Od kmetovalcev se pričakuje zavedanje, kakšne vplive ima lahko neustrezna kmetijska raba prostora na VVO ter tudi upoštevanje navodil in primerov dobre prakse.

4. SKLOP

Ali je kmetovanje z dolgoročnim sprejemljivim vplivom na okolje na VVO sploh izvedljivo? Ali bo kakovost virov pitne vode z vidika kmetijskih vplivov dolgoročno lahko še ustrezna?

Po mnenju udeležencev delavnice je kmetovanje z dolgoročnim sprejemljivim vplivom na okolje na VVO izvedljivo, vendar ob določenih pogojih, obravnavanih v prejšnjih sklopih.

Kako vidite kmetovanje na VVO čez 30 let?

Udeleženci delavnice predvidevajo, da bo sobivanje kmetovanja in VVO možno tudi čez desetletja, a ob ustrezni ureditvi razmer, obravnavanih v prejšnjih sklopih.

Kako ocenjujete sedanje odnose kmetje-stroka-upravljavci vodovodnih sistemov-lokalna skupnost-država in kaj med njimi je treba spremeniti, če želimo stabilno kmetijstvo s sprejemljivimi vplivi na okolje?

Za stabilno kmetijstvo s sprejemljivimi vplivi na okolje je potrebno enakopravno sodelovanje vseh deležnikov (kmetovalcev, stroke, upravljavcev vodovodnih sistemov, lokalne skupnosti in države). Odnosi trenutno niso vzpostavljeni in so kot posledica neurejenih razmer tudi konfliktni.

Katera institucija mora biti glavna gonilna sila za usklajevanje interesov kmetijstva in interesov rabe kakovostnih vodnih virov?

Udeleženci so kot gonilno silo za usklajevanje interesov kmetijstva in interesov rabe kakovostnih vodnih virov predlagali dva akterja: lokalno skupnost in civilno družbo, ki bi delovala ločeno od političnih vplivov. Nekateri udeleženci so bili mnenja, da civilna družba ne more nadomestiti vloge in nalog lokalnih skupnosti, ki morajo imeti največji interes ustreznega ravnanja s prostorom, poleg tega pa so občine zadolžene tudi za zagotavljanje varne oskrbe s pitno vodo.

Zaključek delavnice

Ena izmed ključnih ugotovitev delavnice je bila, da je trenutna zakonodaja, ki ureja kmetovanje na VVO, neustrezna, saj so prepovedi in omejitve na VVO I in VVO IIA zastavljene presplošno in dolgoročno ne omogočajo kmetijske dejavnosti. Potrebna je temeljita sprememba zakonodaje na področju usmerjanja kmetijske dejavnosti na VVO na način, da se pri določanju prepovedi in omejitev v večji meri upoštevajo značilnosti posameznih VVO in za posamezna območja smiselno upoštevajo primeri dobre prakse. Na tem področju se pričakuje pomemben prispevek kmetijske stroke, a brez intenzivnega sodelovanja in usklajevanja interesov in mnenj vseh deležnikov, tako kmetovalcev, strokovnih institucij, upravljavcev vodovodnih sistemov, lokalne skupnosti kot države, ne bo šlo.

Delavnica je potrdila, da je konstruktivna diskusija o tako zahtevnih problemih, kot je usklajevanje interesov rabe prostora, možna in da so tovrstna srečanja tudi eden od načinov, ki vodijo do trajnostnih rešitev.

Opomba

Na osnovi razprave iz delavnice bo projektna skupina INCOME oblikovala predlog ukrepov.

dr. Brigita Jamnik

Vodja projekta INCOME

